

Mens en Wereld

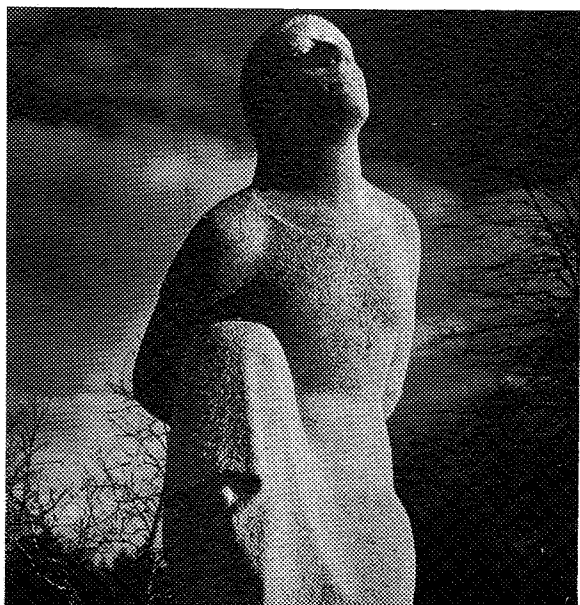
Het is eigenlijk maar een gewoon radioliedje: „I'll walk alone”. Misschien kent u het, 't is niet zo belangrijk, een ontboezeming van een juffrouw, die in haar eentje aan de wandel wil, omdat ze alleen wil zijn. 't Heeft het alleen veel langer uitgehouden, dan meestal het geval is met dit soort produkten van de allertlichtste muze, want het kwam, achttien jaar geleden, als een van de eerste Engelse wijsjes uit ons radiotoestel, toen we het weer onder de kastvloer vandaan haalden, waar het zolang ondergedoken was geweest. Een enkele keer hoor ik het nu nog wel eens en dan krijg ik, terwijl ik er naar luister, meteen de smaak weer in mijn mond en de geur in mijn neus van Engelse biscuits. Die keiharde dingen, waar je er zoveel van kreeg op de bon, dat je de mensen met slopen vol uit de winkels zag komen. We aten ze bij iedere maaltijd en we kregen er op kantoor tussen de middag pap van, totdat we ze op het laatst niet meer konden zien! Ja, ook dat was de bevrijding: eten!

„En niet een van de ongeborenen”, zegt J. C. Bloem, „zal de vrijheid ooit zo beseffen.” Dat is waar. We kunnen de jonge mensen, die het niet hebben meegemaakt, er veel van vertellen. We kunnen getallen noemen: Zoveel miljoenen mensen gesneuveld, vermoord, van honger omgekomen, voor hun leven verminkt. We kunnen films vertonen en boeken laten lezen, van dag tot dag beschrijven hoe erg het was, hoe er geleden en gevochten is, maar die gewone simpele liedjes, dat eerste stukje chocola, die eerste geuren weer van echte koffie en thee en sigaretten, dat heerlijk weerzien van alles, wat ons vroeger zo vertrouwd was, dat is niet uit te leggen, dat moet je meegemaakt hebben. De sfeer van de eerste avonden in mei, het zingen van een merel in de tuin, als het stil is, dat zal blijven, zolang wij er zijn en dan, dan niet meer, geloof ik, dan is het weg, geschiedenis geworden.

Je kunt tenslotte je verdriet en je ontroering nooit helemaal echt overdragen, net zomin als je je kinderen kunt verplichten de Duitsers net zo te vrezen en te haten en de Russen en Amerikanen net zo lief te hebben, als wij toen deden. En waarom zouden we ook, wat heeft het voor nut.

Geen van de toen nog ongeborenen zal immers het gevoel, dat diep in ons zit, echt kunnen beseffen.

Maar laat ze het wel weten, laat ze het vooral goed weten.

Humanisten roepen op tot een nieuw perspectief in de internationale samenleving

De ontwikkeling van de beschaafde wereld is meer gericht op samengaan dan op een afzondering van nationale gemeenschappen.

De grote humanistische traditie van verdraagzaamheid is nooit alleen maar een middel tot het doel geweest, zij belichaamt respect voor de eisen van anderen, en een verplichting om te streven naar overeenstemming. De geschiedenis rechtvaardigt dit praktische vertrouwen in de mens. De problemen van ieder volk zijn in zekere zin de problemen van allen geworden, en de huidige behoefte aan wederzijdse verdraagzaamheid, die tot uiting komt in zelfbeheersing en in internationale samenwerking, wordt in brede kring erkend.

Geen enkele economische of politieke formule kan overal worden toegepast, ook niet in de toekomst. De Amerikaanse democratie is niet identiek aan de Britse. India heeft andere regelingen nodig dan Frankrijk. Niettemin is elk echt democratisch streven gericht op het totstandbrengen van meer open, rechtvaardige en doelmatige samenlevingen.

Veroveren is uit de tijd, en zelfs de Grote Mogendheden beginnen dit in te zien. Hoezeer men ook de voorkeur zou geven aan spoedige en volledige ontwapening, toch moet erkend worden, dat dit slechts een uiteindelijk doel kan zijn, te bereiken via economische en politieke pogingen tot verbetering.

Pogingen om andere regeringen te overtroeven, zijn van oudsher beschouwd als een

wettig streven. Het bevredigt psychologische behoeften, maar geeft tegelijkertijd blijk van innerlijke onzekerheid. De stelling dat het alleen maar mogelijk is voordeel te behalen door anderen te benadelen moet worden herzien. In feite is dit ten dele reeds gebeurd. Iedere menselijke overeenkomst, hetzij moreel of materieel, kan zo opgesteld worden, dat zij voordeel oplevert voor alle betrokken partijen. Wij moeten er naar streven dit te maken tot een algemeen geldend criterium.

De volgende periode van tien jaar zal waarschijnlijk beheerst worden door overgangstechnieken in internationale betrekkingen. De geneigdheid tot de taktiek van het overtroeven zal niet verdwijnen, maar kan gematigd worden. Heden ten dage is er een krachtige tendentie, die erop gericht is de mensheid bekrompen politieke, economische en religieuze dogma's te doen overwinnen en het vertrouwen in de menselijkheid die de gehele mensheid gemeen heeft te bevorderen. Deze tendentie dient versterkt te worden, opdat de nieuwe aanpak zijn bruikbaarheid kan bewijzen nu kortzichtige methoden in discrediet geraakt zijn.

De humanistische beweging doet een beroep op alle mannen en vrouwen, die de feiten en behoeften van onze tijd erkennen om hun krachten in te zetten voor de voorlichting en zelfbevrijding die de geestelijke voorwaarden vormen voor een wereldbestel zonder hetwelk de mensheid niet kan gedijen en misschien mogelijk niet kan voortbestaan.

Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
18e jaargang no. 9 - 4 mei 1963

Kritisch allerlei

Budel, waarom schrijven jullie daar niet over, werd ons onlangs door een lezer toegevoegd. Welnu, eerlijk gezegd, omdat wij met dat probleem wel even in onze maag gezeten hebben. Ach nee, niet dat wij die Duitse jongens niet welgezind zouden zijn, die met onze onlustgevoelens niets of althans vrijwel niets te maken hebben. Daarom hopen wij, dat zij niet het slachtoffer zullen worden van politieke manifestaties, als zij straks eenmaal binnen onze grenzen zijn. Van zulke manifestaties vóór hun komst kunnen wij wel veel begrijpen, maar toch menen wij ze te moeten afkeuren. De Duitse soldaten van nu zijn niet die van Hitler-Duitsland en deze jonge jongens dragen geen medeverantwoordelijkheid voor wat hun ouders ons aan leed hebben aangedaan. Demonstraties tegen de legering van Duitse troepen lijken ons ook daarom zinloos, omdat het aanvaarden van de NAVO logisch met zich meebrengt, dat de daarin samenwerkende landen onderling ervaringen, materiaal, maar ook oefenterrein uitwisselen. Al blijft het vrij onbegrijpelijk waarom dan alleen Duitsers komen en geen Belgen of Engelsen bij voorbeeld, het feit op zichzelf lijkt ons een normaal uitvloeisel van onze verplichtingen in NAVO-verband. Protesten tegen de remilitarisatie van Duitsland, tegen het feit dat wij ten slotte zelf de onwillige Duitse jongeren de wapens weer in handen hebben gedrukt, tegen het feit dat nazigeneraals weer hoog te paard zitten en op het NAVO-hoofdkwartier ook over Nederlandse soldaten het bevel voeren, protesten zelfs tegen die NAVO zelf, die dit alles mogelijk maakt, zij kunnen zinvol zijn – al zullen humanisten van diverse pluimage daar verschillend over oordelen. Zolang men de NAVO-politiek echter aanvaardt – en ook daarvoor liggen de argumenten voor de hand – moet men de onaangename kanten daarvan op de koop toe nemen. Een protest tegen één onaangenaam facetje heeft dan naar onze mening weinig zin. Niettemin is het vreemd, dat in onze volksvertegenwoordiging alweer zo weinig bleek van de ernstige bezwaren die er toch in ons volk leven tegen die legering in Budel: behalve de communisten stemden alleen de PSP en de drie pacifisten in de PvdA tegen.

Er zitten wel meer scherpe kanten aan de consequenties van dit besluit. Nu allerwegen geklaagd wordt over het langzame tempo waarin er in Nederland huizen worden gebouwd, is het wat wrang in het Algemeen Handelsblad te moeten lezen, dat „volgens het ontwerp” zullen er

132 eengezinswoningen en acht flatgebouwen met 168 flatwoningen verrijzen in het uitbreidingsplan De Root in Budel (...) voor de bouw van de 300 woningen in Budel hoopt men niet langer dan 130 werkdagen nodig te hebben”.

Ach ja, natuurlijk is dat nodig en natuurlijk is dat een logische consequentie, maar daarnaast lezen we dan toch maar in een Economisch Kwartaaloverzicht van de Amsterdamsche Bank, dat het aantal in aanbouw zijnde woningen in Nederland per eind september 1962 was gestegen tot 121.370, een cijfer dat nog niet eerder is voorgekomen. Dat cijfer gevoegd bij een overzichtje dat wij in Het Vrije Volk vonden en waaruit blijkt, dat het aantal gereed gekomen woningen van 83.800 in 1960 daalde tot 78.300 in 1962, bewijst hoeveel langer het de laatste jaren duurt dan vroeger, voor eindelijk weer eens een Nederlands gezin van de ellende der woningnood verlost is.

Als u dit leest, verkeert ons land alweer in verkiezingskoorts, al pleegt die hier in het algemeen niet zo bar hoog op te lopen. De verschillende partijen trachten ons door velerlei vormen van propaganda te verlokken onze stem uit te brengen voor het enige ware (was het maar zo eenvoudig als de pamfletjes het voorstellen!). Een van die middelen is het gebruik van de ether; daarover schreef Vrij Nederland (en wij zijn het daarmee van harte eens):

„Uit Den Haag wordt gemeld, dat aan „democratische politieke partijen en groeperingen” die voor de Kamerverkiezingen kandidatenlijsten in alle kieskringen hebben ingediend, in de weken voor 15 mei televisiezendtijd is toegekend. Wij hebben wel even opgekeken toen we onder die partijen ook de Nieuw-Democratische Partij en de Partij Economisch Appèl (voortgekomen uit kringen rondom Burgerrecht) ontdekten. Die partijtjes zijn namelijk evenmin democratisch te noemen als de CPN, die, zoals men weet, geen zendtijd krijgt. Het hier gevoerde beleid is niet consequent. Of men moet extreem rechtse en extreem linkse politici gelijkelijk weren uit de ether, of men moet ze allebei toelaten. Wat ons betreft verdient het laatste de voorkeur. De CPN haalt nu waarschijnlijk méér propagandistisch voordeel uit het feit dat zij niet voor de televisie mag verschijnen, dan zij ooit met een uitzending zou kunnen bereiken. Bovendien moet men wel heel weinig fiducia in onze democratie hebben om te menen dat die tien minuten communistische propaganda er een flinke deuk in zouden slaan.”

Slavernij bestaat in de beschaafde wereld ook nog, als wij De Linie mogen geloven, die over de drie dochters van ex-koning Farook, 19, 21 en 23 jaar, weet te vertellen:

„Hij laat ze als lijfeigenen bewaken. Ze mogen niet uitgaan en geen feestjes bijwonen. Ze kennen hun eigen burelen niet eens, laat staan dat ze in kennis kunnen komen met jonge mannen (...). Het liefst zouden ze natuurlijk alle drie trouwen en een gezin met veel kinderen hebben. Maar deze wens zal papa niet in vervulling laten gaan (...). Ze mogen hun aristocratische hart niet zomaar aan de eerste de beste burger zonder naam en illuster verleden schenken. Hij moet op zijn minst een prins zijn of nog liever een koning. Met open armen zou hij echter pas ontvangen worden als hij op een heuse troon zat in welks schaduw Farook zich weer als in zijn goede, vervlogen dagen kon voelen.”

Nu is zo'n strenge opvoeding wel begrijpelijk voor een man met zo'n onberispelijke levenswandel, lijkt ons.

Mogen wij nog even ver van huis blijven? Mevrouw E. Peletier-Röben uit Leeuwarden is naar de Sovjet-Unie geweest en heeft van haar reis verslag uitgebracht voor de afdeling Groningen van de Nederlandse vereniging van huisvrouwen. In het Nieuwsbad van het Noorden lezen wij daarover:

„Het is moeilijk om objectief te zijn over Rusland, vond mevrouw Peletier. Het was haar opgevallen dat de gevels er goor uitzagen, maar een Russische dame die al jaren in Nederland woont, vertelde haar, dat het ook vóór de revolutie gewoon was, dat je huis eens in je leven liet verven. De Russische vrouwen deden ook vóór de revolutie mannenwerk (heien, stenen sjoûwen, metselen) en de vaak onplatteuse kleding is

evenmin het gevolg van het communistische bewind. Iets waar mevrouw Peletier kennelijk geen vrede mee had, waren de uitlatingen van de gidsen en sommige jonge mensen, die als bijna alle Russen atheïst zijn. Alleen oude, gebogen vrouwtjes komen in de kerk vertelden ze. Mevrouw Peletier maakte het zelf heel anders mee. Tussen mevrouw Peletier en een jonge atheïste ontspan zich ongeveer het volgende gesprek: „Zijn er vele kerken in Nederland?” „Jazeker”. „En komen daar ook mensen?” „Natuurlijk, anders zouden we die dure gebouwen niet neerzetten.” „Geloofd iedereen in Nederland aan God?” „Iedereen,” overdreef mevrouw Peletier. „Bidt u ook als u ziek bent?” „Zeker.” „Wij,” zei de Russin, „gaan dan naar de dokter.”

Kortom, mevrouw Peletier lijkt ons geen erg betrouwbare bron van informatie als het over de Sovjet-Unie gaat. Ze geeft gelukkig al toe, dat het zo moeilijk is objectief te zijn. Het valt haar blijkbaar zelfs al moeilijk als ze de toestand in eigen land moet beschrijven. Merkwaardig, als we weten, dat het percentage buitenkerkelijken in haar woonplaats vrij aanzienlijk hoger ligt dan het landelijk gemiddelde van bijna een vijfde van de bevolking. Tja, als je dan nog durft beweren, dat iedere Nederlander in God gelooft en als je blijkbaar zo weinig in een kerk komt, dat je nooit hebt geconstateerd, dat die grote dure gebouwen vrijwel leeg staan, dan kunnen wij ons voorstellen hoe moeilijk het je moet vallen de toestanden in vreemde landen althans enigszins objectief te beoordelen. Voor het neerzetten van „die dure gebouwen” zijn overigens niet geringe regeringssubsidies van node. Daaraan betaalt wel iedere Nederlander mee, ja, dat wel, omdat een kleine groep zo graag zou willen, dat het droombeeld van mevrouw Peletier waar zou zijn.

Geschiedenis is geen gebeuren

van enkel vindingsdrift en krijg,
zij is ook

lichtval

klank

en geuren

en wiegelen van gras en twijg.
Haar dreigt onzuiver te betrachten
wien 't boek alleen tot spiegel is,
Ook hoe men zingt en dringt en lacht en
liefheeft maakt geschiedenis.
Zij leeft in hoe seizoenen zich ontvouwen,
van alle ding dat woelt en doet op aard,
een zee die ruist,

de schouder van een vrouw en

't kind dat huilt,

de hoefslag van een paard.

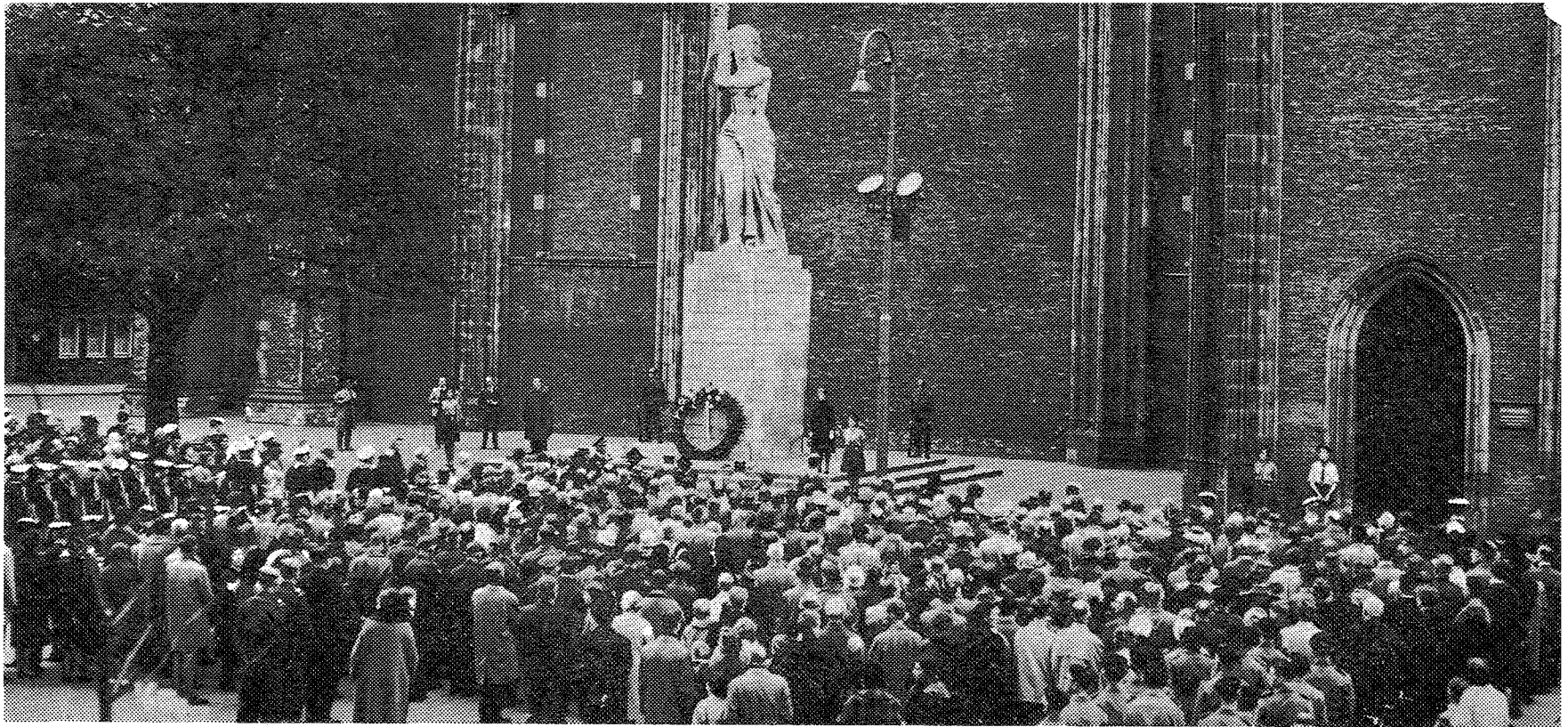
En in de wijde ideeënwereld
houdt nog de mensenstem betoog
en droomgestalten

gaan en keren

en door de mist blinkt ster en oog.

J. A. Jewtoesjénko, 1956

(Russisch dichter geb. 1933) Vertaling Marko Fondse

Geen bevrijdingsfeest zonder bezinning

De avond van 4 mei waarbij wij hen, die voor onze vrijheid zijn gevallen, herdenken is reeds een kostbare traditie in ons volk geworden. Een traditie, die wij hebben te hoeden en door te geven aan hen, die na ons komen.

Dat stelt ons voor een bijzondere opgave. Want het behouden van deze traditie betekent tevens, dat de herdenking niet zal kunnen blijven wat ze bv. in 1946 was. De herdenking was toen nog vers; de gevolgen van de onderdrukking stonden ons nog dagelijks voor ogen; zowel de vreugde om de herwonnen vrijheid als het gemis door de geleden verliezen spraken ons nog direct in volle levendigheid aan. Ook voor ons is deze volheid der herinnering reeds verminderd. Maar belangrijker is, dat telkens nieuwe jaargangen zich bij ons voegen voor wie de bevrijding geen éigen, bewuste beleving is geweest. Hun aantal zal op de duur gaan overheersen.

Het concrete, het springlevende karakter, dat de herdenking van de bevrijding in 1946 droeg, is reeds voor een groot deel verdwenen en zal steeds meer verdwijnen. Dit is een verlies. De herdenking zal slechts dan een blijvende plaats in ons volksleven krijgen als we daartegenover een winst stellen.

Onmisbare voorwaarde daartoe is, dat de verbinding, die in 1946 zo spontaan werd gelegd tussen het bevrijdingsfeest op 5 mei en de dodenherdenking op de avond van 4 mei wordt verstevigd. De betekenis van deze zinnelijke koppeling wordt steeds duidelijker. Een bevrijdingsfeest zal afglijden tot een gewone kermisdag tenzij er mee is verbonden een bezinning op de betekenis der vrijheid, een herdenking van de ervoor gebrachte offers en een beleven van de verantwoordelijkheid, die deze ons opleggen. Maar ook: een herdenking van de offers, die voor de vrijheid zijn gebracht, verliest zijn zin indien wij deze vrijheid niet meer zo waarderen, dat wij er feest voor willen vieren.

Deze twee-éénheid zullen wij om ze voor de jonge geslachten levend te houden, moeten verdiepen en verwijden.

Het feest van 5 mei kunnen we verdiepen, als we het maken niet slechts tot het feest van de bevrijding maar tot het feest van de vrijheid. Dan treden de omstandigheden van 1945 op de achtergrond; dan zal het gaan om het wezenlijke van de vrijheid. Dat wezenlijke zullen we verschillend omschrijven. Met termen, ontleend aan de humanistische beginselverklaring kan men zeggen, dat het gaat om

de vrijheid, waarin we ons zelf en anderen erkend weten als mensen in hun menselijke waarde; dat de vrijheid slechts waard is om te worden herdacht en gevierd als zij is een vrijheid in gerechtigheid.

Anderen zullen dit anders willen uitdrukken, maar in een term als democratische vrijheid vinden wij allen een benadering van wat ons voor ogen staat.

Wijdere zin

Het feest van 5 mei kunnen we verwijden, als we het niet beperken tot de bevrijding van de nationaal-socialistische tyrannie. Op 5 mei zullen wij op den duur moeten vieren elke bevrijding, die een stap is naar die vereniging van vrijheid en gerechtigheid, waarin de zin van het maatschappelijk leven voor ons ligt. Hoe verheugend voor ons volk dat onze gedachten dan ook kunnen uitgaan naar wat gebeurde bij het ontstaan van ons volk, aan de strijd om gewetensvrijheid tegen Spanje. Hoe verheugend, dat wij in ons volkslied die bevrijding zo treffend vinden uitgedrukt: „de tyrannie verdrijven die mij het hert doorwondt.”

Op deze wijze wordt 5 mei dus minder de herdenking van één historisch gebeuren, doch meer een ons bewust maken van de betekenis van de vrijheid; meer een symbool van in eeuwenlange ontwikkeling verworven waarden. Ons geslacht, dat nog uit eigen ervaring weet wat het betekent om de vrijheid te missen, moet aan volgende geslachten doorgeven, dat de democratische vrijheid in gerechtigheid iets is om feest voor te vieren.

Maar juist dan blijft de avond van 4 mei zo belangrijk. De avond, niet aan de vreugd, maar aan de ernst gewijd. Ook deze avond zal steeds meer aan directe herbeleving verliezen; daartegenover kan ook hier verdieping en verwijding staan.

Verwijding zal optreden, als we op die avond allen herdenken, waar en wanneer ook, die voor de idealen van vrijheid en gerechtigheid het hoogste offer hebben gebracht. Verdieping zal optreden, als we daarbij beseffen hoe zonder bereidheid tot offers ware vrijheid niet kan bestaan.

Hoogste offer

Slechts in uitzonderlijke tijden, als zij acuut wordt bedreigd, vraagt de vrijheid het hoogste offer. Daarover spreek ik thans liever niet, te gemakkelijk onttaardt dit in holle frasen. Wie zich de situatie, waarin iemand dan komt te verkeren ooit goed indacht, beseft, dat niemand zeker kan zijn van eigen gedrag in zo'n beslissend ogenblik. Ons past slechts nederigheid als wij hen herdenken, die dit hoogste offer wel brachten.

Doch voortdurend vraagt de vrijheid ook kleinere offers. Veelal gaan ze niet verder dan dat ons wordt gevraagd – zowel nationaal als internationaal – om kleine gedeelten van onze welvaart voor de vrijheid over te hebben. Het gaat er om de vrijheid te behoeden tegen aanranding van buiten, doch niet minder tegen uitholling van binnen.

Onze generatie weet, wat bevrijding uit dwang en nood, uit willekeur en ontmenselijking betekent. De dichter Bloem schreef reeds: „niet één van de ongeborenen zal de vrijheid ooit zo beseffen.”. Volgende geslachten zullen vrijheid van dwang en nood zien als een lege vrijheid, tenzij ze groeit naar een vrijheid tot verantwoorde verwerkelijking van de diepste mogelijkheden in ieder mens binnen een zinnelijke gemeenschap.

De verwezenlijking daarvan vraagt toewijding; toewijding in ons dagelijks leven, in werk en gezin; toewijding ook in al die gemeenschappen, waarin de mensheid van heden vorm tracht te geven aan het beste wat zij in zich vindt. De vrijheid is geen geschenk; zij moet verworven worden en wij moeten voor haar tot offers bereid zijn.

Dit tot uitdrukking te brengen zal naar ik hoop en vertrouw tot in lengte van dagen de taak van de avond van 4 mei zijn.

Mazure

JAN ROMEIN

uitvoerig herdacht

De redactie van *De Nieuwe Stem*, dat in zo sterke mate een geesteskind van Romein was, heeft er goed aan gedaan twee afleveringen, het november- en decembernummer, te wijden aan Romein.

Na een prachtig portret, gemaakt door Annelies Romein, opent het nummer met een studie van de herdachte historicus, de laatste, die hij voltooid heeft:

Duur en verandering in de geschiedenis, een beschouwing over de dialectiek, de „omslag” in de geschiedenis, omslag van vol-leeg, van kwantiteit in kwaliteit, omslaan van denken. Romein noemt dit het kernprobleem van de cultuurgeschiedenis, de wijze waarop het denken van een tijd omslaat in dat van de volgende. Voor Romein is dit probleem, omdat hij trouw is gebleven aan enkele van Marx' sociologische stellingen, inderdaad het kernvraagstuk geweest van zijn wetenschappelijk leven.

Zijn vrouw en medewerkster haalt in *De een en de ander* enkele herinneringen op aan hun gezamenlijke arbeid en het is tragisch te lezen, hoe door zijn ziekte, ondanks haar hulp, het grote boek over „1900”, de grote omslag volgens R., toch niet is gereedgekomen.

Van Prof. W. F. Wertheim werd de rede, door hem uitgesproken bij zijn crematie, opgenomen, van prof. Fr. de Jong een artikel over de theoretische geschiedeniswetenschap, zoals Romein die beoefende en aan het einde van het decembernummer de woorden, die hij op Westerveld sprak.

Ofschoon Romein niet in de gewone zin een bescheiden mens was – hij was zich van zijn waarde als geleerde bewust, soms wel te bewust – vermeed hij het om, bij welke gelegenheid ook, over zichzelf te spreken, d.w.z. over zijn eigen leven, want het algemene ging hem altijd boven het persoonlijke.

Daarom is het artikel van zijn vriend Dr. O. Noordenbos zo welkom, omdat de lezer nu dingen verneemt, die hij graag wil weten, niet uit gewone menselijke nieuwsgierigheid maar omdat een man van wetenschap en een kunstenaar in zekere zin aan allen hoort. Zij hebben al zoveel intiems – hun gedachten – openbaar gemaakt, dat men het beeld, gecompliceerd door de feiten uit hun leven wil voltooien. Voor een latere biografie is dit artikel onmisbaar.

Jammerlijke geschiedenis

Professor Donkersloot haalt de jammerlijke geschiedenis op van de tegenwerking bij zijn benoeming tot hoogleraar, een zaak waar velen zich over te schamen hebben. Dr. Haak vertelt over zijn omgang met studenten en assistenten; een verhouding van een werkelijke leermeester

Lezingen voor de radio

zo. 5 mei (VARA) 9.45 uur: H. B. J. Waslander: „Een nieuw begin”.

di. 7 mei (AVRO) 16.00 uur: J. P. van Praag: „Wat doen de humanisten in internationaal verband?”

zo. 12 mei (VARA) 9.45 uur: mevrouw C. M. Warburg-van Rijn: „Als je een beetje aardig bent”.

zonder de onuitstaanbare superioriteitstoon die zovele hooggeleerden kenmerkt.

In het decembernummer worden de herinneringen aan en de beschouwingen over Romein voortgezet. Zijn collega Presser vertelt van persoonlijke herinneringen en besluit met de opmerking, dat er van een Amsterdamse historische school nooit sprake is geweest. Romein heeft geen school gesticht, „des te meer heeft hij school gemaakt.”

Voortreffelijk, want ook kritisch, is de bijdrage van professor Schöffer over „Jan Romein en de Geschiedenis van Nederland”. Volgens hem nemen de studies over de Vaderlandse geschiedenis een centrale plaats in zijn oeuvre in, omdat hij, die van aard en aanleg zo groot, universeel en mondiaal dacht, (en dat was zijn grootheid en zijn zwakte tegelijk; de beste kritiek op Romein heeft gestaan in het verguisde blad *Propria Cures*, waarin hij vergeleken werd met een figuur in de Franse Revolutie, Anacharsis Cloots, die zei te spreken uit naam van de mensheid) hier gedwongen werd zijn geest aan banden te leggen, Nederlandse banden. Dr. M. C. Brands schrijft over Romeins bijdragen en contacten in het buitenland, een instructief artikel en professor Beerling graaft diep in de bespreking van Romeins dialectische opvatting van de geschiedenis. Hij was de ware historicus militans, die zich afwendend had van het 19e eeuwse historisme. Romein bezat een zekerheid, een kompas, een richting, die, omdat die nauwelijks ter discussie stond als principe, ook weer de kracht en de zwakte uitmaakte, in het oog van de geschiedbeoefenaars, die van geen vastheid willen weten. Dr. E. E. G. Vermeulen schrijft over Romein als theoreticus van de geschiedenis en Dr. Ph. de Vries' opstel luidt: Romein en de historische realiteit. Het is fel en uitdagend geschreven, zoals de lezer dat van De Vries gewend is. De overtuigingskracht wint door deze wijze niet.

Deze beide nummers van de Nieuwe Stem vormen een waardige herdenking van een groot en edel mens, die met een fabelachtige werkkraft, met een uitzonderlijke nauwkeurigheid, met een grote visie op verleden en toekomst – of men het daarmee eens is of niet – een sieraad is geweest van de muze Clio, omdat hij zijn superieure intelligentie, zijn bewogenheid over het lot van de ontrechten, zijn rationalisme zonder voorbehoud in dienst stelde van de mens, wie ook en waar ook.

Ofschoon naar levensovertuiging een humanist heeft hij zich nooit aangesloten bij het Humanistisch Verbond, maar bleef de oude „Dageraad”, ook in het nieuwe kleed, de principiële Vrijdenkersbeweging trouw. De oorzaken daarvan zullen vele zijn geweest, maar ik houd het erop, dat hij de godsdienst en vooral de kerken als de grote conservatieve machten in de wereld beschouwde, als de grote belemmeringen van de vooruitgang, waaraan hij bleef geloven. De richting van het Humanistisch Verbond, zich in de eerste plaats richtend op de bestrijding van een on-principieel nihilisme was hem niet voldoende. Maar het past ons, humanisten, om ook van deze plaats te herdenken een der edelste geesten die ons land heeft gekend.

H. B.

Stijlmijmerij

Deze keer een reactie uit Middelharnis en wel naar aanleiding van de verzuchtingen van de heer v. d. Muyzenberg over onze nogal stijle omgangsvormen en mijn Stijlmijmerij over dit onderwerp. Ons lid P. H. uit Middelharnis voelt wel iets voor wat meer soepelheid in onze gedragingen ten opzichte van elkaar maar, ge-

„bij de van”

looft niet dat we dan maar direct moeten gaan jij-en en jou-en. Als we nu eens zouden beginnen met het achterwege laten van de titels en elkaar zo maar bij de achternaam gingen noemen (de eilanders gebruiken hier liever de gezellige uitdrukking „bij de van”). Maar, zegt hij, niets forceren, zulks moet groeien.

Accoord H., bedankt voor de aanvulling. Hoofdzakelijk blijft, dat we zelf wat toeschietelijker worden en niet altijd wachten tot de ander eens uit z'n schulp kruipt.

Verder heeft H. toch wel bedenkingen tegen het houden van instuifbijeenkomsten zonder spreker of „dienstrooster”. Hij vreest of een algeheel onbehaaglijk stilzwijgen of kletspraatjes. Instuiven? Best, maar niet onvoorbereid, niet van we-zullen-wel-zien-wat-er-uit-de-bus-komt.

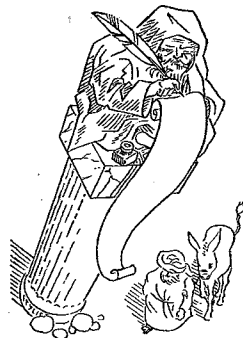
Daarom stelt hij voor om in de uitnodiging tot een instuif duidelijk te laten uitkomen, dat de deelnemers vooraf mondeling of schriftelijk een vraag, idee, protest, klacht, of wat dan ook bij de leiding kunnen indienen en dat al die onderwerpen op een bord worden geschreven. De aanwezigen krijgen vervolgens enige minuten gelegenheid voor beraad en onderling overleg, waarna een paar punten worden uitgekozen voor een gedachtenwisseling met de hele groep of in secties. En doe me een plezier, zegt H. wel niet woordelijk maar dat maak ik uit zijn brief op, en laat dat tegenwoordig te pas en te onpas opdravende en alles wetende forum nu eens thuis blijven.

Ik moet zeggen, dat ik met deze praktische aanwijzingen best in mijn schik ben. Daar hebben we allemaal wat aan. Men moet het ook elders maar eens op deze manier proberen. Maar nogmaals: waar men een beetje op de vindingrijkheid en de fantasie van de leden kan rekenen, daar late men deze voorbereidingen rustig achterwege en men stuipe er lustig zonder gebaande wegen op los. In ieder geval, hoe men het ook doet, vergeet nooit de resultaten mede te delen aan de redactie van M. en W. Die kan er dan weer anderen van laten profiteren.

En tot slot wil H. nog weten, waarom ik anoniem schrijf. Pure bescheidenheid heeft mij er tot nu toe van weerhouden de Stijlmijmerijen met mijn volle naam te ondertekenen.

Maar als u het nu per se wil weten, ik ben prof. mr. dr. P. I. Laarzitter, maar aangezien ik niet graag koketteer met al m'n titels mag u eenvoudig zeggen

Styliet

P. I. Laarzitter

Maar als u het nu per se wil weten, ik ben prof. mr. dr. P. I. Laarzitter, maar aangezien ik niet graag koketteer met al m'n titels mag u eenvoudig zeggen

Styliet

Voor de Amsterdamse Kring van de Intern. School voor Wijsbegeerte hield Prof. K. von Dürckheim een lezing over „Die Freiheit des Menschen im Lichte des praktischen Existentialismus”. De inhoud van zijn belangwekkende beschouwing mogen wij als volgt samenvatten: Bezien vanuit de existentie-filosofische beschouwingwijze wordt er een nieuw licht geworpen op het probleem van de vrijheid, zowel vanuit het theoretische als vanuit het praktische gezichtspunt. De vrijheid als probleem in geloven, denken en leven heeft twee aspecten:

Het politiek-sociale aspect (individu en gemeenschap); het persoonlijk-geestelijke aspect.

In beide aspecten treden grote veranderingen op, omdat we in een tijd leven waarin we niet meer gedragen worden door de gemeenschap, en waarin de wereld geen rekening meer houdt met de mens als totaliteit. De vrouwelijke kant in de mens – aanwezig in vrouw en man beiden – wordt veronachtzaamd. Het oorspronkelijke schouwen is op de achtergrond geraakt, en heeft geen echte plaats meer in het objectieve denken. In deze wereld gaat plicht boven leven, maar waar blijft de „mens” in dit objectieve aanpassen?

De mens begint te voelen en te beseffen wat „leven” eigenlijk inhoudt. Hij wil zichzelf zijn – zichzelf verwezenlijken. De mens gaat weer eisen dat er ernst gemaakt wordt met de oorspronkelijke eenheid van zijn mens-zijn. Deze schrede naar een nieuwe vrijheid is een gevolg van de rebellie, die leidt tot een doorbraak waardoor de mens volwassen wordt. Hij wil zich niet laten reduceren tot uitsluitend een biologische structuur, maar behandeld worden als een „Personales subjekt” dat in vrijheid verwerkelijkt, wat hij naar diepste wezen is. Zo zal de medicus, sprekende over „de zieke long van kamer 217”, en niet over „de zieke mens waarin een kwaal zich openbaart” tekort doen aan de menselijke totaliteit. Het wezen is te verstaan als de wijze waarop ieder mens deel heeft aan het goddelijke zijn, wat zich aankondigt en voelbaar maakt als stuwende kracht. De bestemming van de mens wil dan zeggen: op eigen wijze uitdrukking geven aan dat goddelijke zijn, bewust en vrij.

Planten en dieren vervullen hun bestemming zonder zelfbewustzijn. Maar doordat de mens zichzelf bewust is, gaat hij zich afzonderen van het geheel als een „ik”. Daardoor wordt hij zelfstandig en krijgt hij verantwoordelijkheid voor zijn ontwikkeling. Zijn lijden begint wanneer hij dit „ik” (Welt-Ich) vereenzelvigt met het geheel. Wanneer hij het absoluut stelt en zodoende in conflict komt met het niet absoluut te stellen leven. Dit op de wereld gerichte „ik” moet weer tot zijn juiste proportie teruggebracht worden om de ontplooiing van het, reeds vanaf de geboorte aanwezige, transcendente wezen zijn kans te geven. Dit laatste heeft in onze wereld onvoldoende plaats, omdat de structuur van het bewustzijn in onze tijd rationeel is en zijn centrum heeft in het „Welt-Ich”.

Oorspronkelijk was – en dit geldt nog voor het kind tot ongeveer het derde levensjaar – in het menselijk bewustzijn, wereld en subjekt één. In een volgend stadium komt de mens tegenover de wereld te staan, waardoor een wereldbeeld ontstaat waarin „werkelijkheid” alleen dat is wat hij objectief vast kan stellen, beginnend bij de vraag „Wat is dat?” Niets wat leeft laat zich echter vaststellen.

De mens wordt zich bewust dat hij „ein Bürger zweier Welten” is, waarin hij enerzijds de verplichting heeft tegenover de ander, en anderzijds trouw moet zijn aan eigen wezen. Deze twee aspecten komen met elkaar in conflict en worden tot werkelijk probleem.

Hier begint het rijpingsproces dat de mogelijkheid insluit mens te worden in de echte betekenis. Eén worden met zichzelf in vrijheid, en verbonden met het geheel.

Avondmaalsgasten

Wie enigszins in de moderne literatuur thuis is weet, dat de onleefbaarheid in onze wereld en de eenzaamheid in de grote stad tot de belangrijkste onderwerpen behoren. Dit thema vinden wij eveneens in grote na-oorlogse films. De vraag is, of deze regisseurs door het heilig moeten gedreven worden juist dit thema centraal te stellen in hun werk. Zeker is dit het geval bij kunstenaars als Antonioni, Godard en Bergman.

Minder prettig wordt het, wanneer dit onderwerp tot een mode-verschijnsel van moderne kunst gaat behoren, wanneer „onleefbaarheid” en „eenzaamheid” cliché's worden in boeken, toneelstukken en films.

Nieuw in enkele na-oorlogse films is ook de meer of minder autobiografische achtergrond. Soms houdt een film zich letterlijk met het verleden van zijn regisseur bezig (zoals in Truffaut's „Les quatre cents coups”); het werk van Ingmar Bergman confronteert ons niet letterlijk met zijn verleden, maar voortdurend met het probleem waarmee hij als mens klaarblijkelijk worstelt.

De hem kwellende en obsederende vragen zijn: de verhouding vrouw en 'man (waarbij de vrouw meestal de actievare is), Christendom en heidendom (soms verenigt in één mens), God en mens.

In een wereld waarin de mens God steeds mindert hoort, in een land als Zweden waarin de kerk steeds minder te betekenen heeft, vraagt Ingmar Bergman zich af wat God voor de mens en de mens voor God kan zijn. Zijn antwoord wordt van film tot film negatiever en wanhopiger. In „Het zevende zegel” zijn het de argelozen, de kinderlijken, de artsen die nog over levensmoed beschikken. In „Als in een donkere spiegel” plaatst de regisseur ons voor de geestelijke onttakeling van een krankzinnige jonge vrouw en de onttakeling der gevoelens die wij bij haar vader waarnemen. Deze mensen leven afgezonderd op een eiland, ook zij proberen God te vinden. Maar God is nergens.

Waar is God in zijn laatste film „De Avondmaalsgasten”? In de kerk die even leeg is als

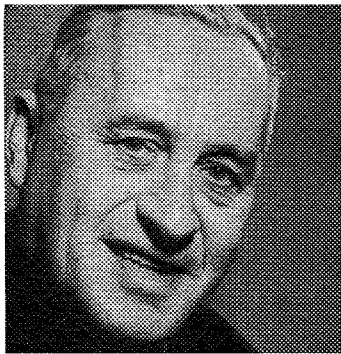
het hart van de predikant, die op zijn kansel mooie woorden staat te verkopen? Twee mensen die zijn menselijkheid en zijn woord nodig hebben om in leven te blijven krijgen van hem stenen in plaats van brood. De wanhopige visser, die door de dreiging van een atoomoorlog geobsedeerd wordt, pleegt zelfmoord omdat de woorden die hij verneemt dood en stom zijn. De onderwijzeres, die van de predikant houdt, stoot hij van zich af. Maar ook hij, de dominee, is een hulpeloze in al zijn waardigheid, die hem alleen door toga en kerkelijke entourage verleend wordt. Hij is een ontredderde temidden van de ontredde: Ieder van hen staat alleen.

Het onderwerp doet even aan Kaj Munks „Het Woord” denken. De vormgeving wekt herinneringen op aan Dreyer's klassieke film „La Passion de Jeanne d'Arc”. Lang blijft de camera de gezichten van de mensen aftasten. Zij onmaskert als het ware die gezichten. Star en onbeweeglijk is soms de camera... evenals het leven in deze film. Dit gegeven kon alleen in een strakke vorm worden gegoten. Hier domineert de vraag „Waarvoor leven wij?”... een primaire, een ongecompliceerde en primitieve vraag; de vorm van deze film moest even ongecompliceerd en simpel zijn. Waarmee echter geenszins gezegd wordt, dat dit werk gefotografeerd toneel zou zijn.

Ingmar Bergman wordt in zijn laatste films steeds ingetogener en soberder. Hij betracht de uiterste zuinigheid in het toepassen van de filmmiddelen. Hij vermijdt alles wat naar raffinement zweemt. Waarom? Omdat hij steeds duidelijker zegt wat hij meent te moeten zeggen. Omdat hij in zijn laatste films mensen oproept die elkaar niet kunnen bereiken, die niet tot de dialoog kunnen komen.

Het spreken wordt wauwelen. Vragen blijven onbeantwoord. Het zwijgen heerst. Op deze weg voortgaande noemt Ingmar Bergman zijn volgende film „De Stille”. Het zwijgen waartoe de mensen in „De Avondmaalsgasten” gedoemd worden omdat spreken zinloos werd, ervaren wij als een kreet van Ingmar Bergman.

Willy Berg

JEF LAST

Ter gelegenheid van zijn 65e verjaardag op 2 mei verscheen bij de uitgeverij Heijnis een boekje waarin Martin Mooij en Aad Put een beeld geven van zijn leven, karaktertrekken, poëzie, proza en bibliografie.

Voor degenen die verschillende van zijn boeken kennen, is het interessant om dit boekje maar vrij grondig overzicht te lezen en ook zij die hem persoonlijk kennen, vinden op de 65 bladzijden veel geordend, waarvan ze zowel het een en ander afwisten.

Nadat een beeld van zijn ouders is gegeven volgt de padvindingsperiode en het afbreken van zijn studie van het Chinees te Leiden om in 1919 een avontuurlijk leven te beginnen. In 1957 behaalde hij de doctorstitel te Hamburg met de dissertatie „Der Wandel in der Beurteilung Lu Hsüns und seine Ursachen”. In 1929 trad hij uit de SDAP omdat deze gewapend verzet in Indonesië afkeurde en werd lid van de Revolutionair Socialistische Partij. In 1950 vertrok hij naar het land dat nu los van Holland was en verbleef vier jaar als leraar op Bali. Dertig jaar geleden trad hij toe tot de Communistische Partij. In 1936 bezocht hij voor de vierde maal Rusland, dit keer met zijn vriend André Gide. Nog hetzelfde jaar vertrok hij naar Spanje, werd bij de Milicias binnen een half jaar kapitein, maar weigerde over te gaan naar de Internationale Brigade vanwege de terreur van de Stalinistische agenten. Na een hulpactie in Skandinavië kwam in 1938 de breuk met de Communistische Partij uit afkeer van de G.P.U.-methode.

Kort na het uitbreken van de oorlog werkte

hij mee aan het illegale blad „De Vonk”, dat o.a. de blinde moffenhaat bestreed. Na de oorlog maakte hij twee reizen naar Japan.

Dat zijn karakter een harmonie van dissonanten werd genoemd lijkt me zeer juist, want het is een vermenging van motieven, vaak zeer moeilijk, emotioneel en individualistisch. Ondanks zijn sterke behoefte aan kameraadschap heeft hij weinig vrienden. De tijd van Links Richten toen hij de kunst zag als wapen in de klassenstrijd en als jeugdig agitator optrad was zijn beste periode. Maar ook als de verloren zoon later de algemene mensenliefde predikt, schaarde hij zich aan de zijde van de verdrukten, eerst de arbeidersklasse en later de koloniale volken. Op een leeftijd dat de meeste mensen gemakzuchtig worden is hij nog zeer werkzaam.

Reeds in 1927 verscheen „Bakboordslichten” en tot 1960 volgden vijftien bundels, eerst vol revolutionair élan en later met meer weemoed. Het mooist is wel het in Marokko geschreven dichtelijke proza van De bevrijde Eros.

Met Maurits Dekker is Last een der vertegenwoordigers van de sociale literatuur, waarbij de zakelijkheid een filmisch element vormt. Met Branding en Marianne ving in 1930 zijn boekenreeks aan waarna nog veertig werken volgden.

Verder verschenen er ruim twintig vertalingen uit het Frans, Engels, Russisch, Spaans, Chinees en Japans.

Wat in het boekje ontbreekt is de vermelding, dat zijn revolutionaire gedichten en novellen in het Russisch werden vertaald, Zuidzee in het Duits, Frans, Russisch en Czechisch en De Spaanse Tragedie in het Frans, Engels, Pools, Zweeds en Esperanto.

Ondanks de beste bedoelingen van de samenstellers zou dit boekje aanleiding kunnen geven tot nieuwe legendevorming. Jef Last al jaren kennende, vielen mij enkele onjuistheden op. Het was niet op het Congres van de Communistische Internationale, dat hij waarschuwde voor het nationaal-socialisme, doch bij het Schutzverband Deutscher Schriftsteller in Moskou. Bij het uitbreken van de mobilisatie was

hij heus te oud om nog in dienst te moeten, en hoewel hij toevallig meevocht in de buurt van Ommen, was hij toch echt geen belangrijk officier van de BS. De slordigheid, die veel van het werk van Last ontsiert, blijkt ook zijn beschrijvers besmet te hebben.

Bij de 65e verjaardag van Jef Last bieden wij hem gaarne onze gelukwens aan en beloven hem dat wij zijn boeken zullen gaan lezen of herlezen.

Willem Holtwijk

Iets gezelligs er omheen

„Je hoeft geen serieus verslag van het congres in „Mens en Wereld” te schrijven, dat doet Polet wel in „In en Om”. Maak jij maar iets gewoons, iets gezelligs, iets er omheen!” Dat was de opdracht voor dit stukje en daar zit ik dan, want wat was nu eigenlijk het serieuze in Utrecht en wat het gezellige en gewone.

De sprekers waren, dunkt me wel serieus, althans ze bedoelden het te zijn, wat niet altijd helemaal lukte, maar die zullen we toch maar aan de heer Polet toeschuiven.

Blijft nog over: de zaal, de toeschouwers, waaronder ikzelf. En de onvermijdelijke sfeer natuurlijk – sommige mensen zeggen „zweer” en dan kan ik nooit goed mijn lachen houden – die sfeer dan, waar je bij dit soort beschrijvingen nooit onderuit kan en die altijd ergens „hangt” of „heerst”.

De zaal dus eerst, de toeschouwers, die hebben een week-end lang het Humanisme in al z'n vormen over zich heen horen komen, van de allerdiepste spelonken van het jaarverslag, waar een gemeenschap was zoekgeraakt en een verschil van, ik meen, achttien centen in de financiën geslopen was, tot de vreselijke dreiging van de atoombom, die, binnen onvoorstelbaar korte tijd, ons allemaal zou kunnen vernietigen en het mensdom voor eeuwen zou kunnen verminken.

Dat zijn dan wel uitersten, waar je als zaal tussen heen en weer geslingerd wordt, maar hoe kan het anders, als je twee jaar moet „bijpraten”. In enkele gevallen kreeg ik wel de indruk, dat het naar voren gebrachte probleem of bezwaar, met één briefje of telefoontje allang voor de congresdatum uit de wereld was geweest, maar dat kan ik ook eigenlijk moeilijk bekijken. Ik was tenslotte alleen maar „zaal”, die het allemaal moest uitzitten, ofschoon de chronische tijdgoed, waarin het congres verkeerde, de sprekers noopte tot de beperking, die immers mede het kenmerk van de meester is.

Bepaald boeiend en zelfs spannend vond ik de discussie van zondagmiddag, toen de resolutie van Den Helder tegen de kernbewapening ter sprake kwam.

Kan het H.V. op dit politieke vlak uitspraken gaan doen?

„Ja”, zei Den Helder. „Nee”, zei het congres. Tussen dit „ja” in het begin en „nee” aan het slot, stond een respectabele rij sprekers, die ieder slechts vier minuten kregen om te zeggen, wat ze op het hart hadden.

Alleen de spreker, die het aan de Voorzienigheid toeschreef, dat een bepaalde plaats niet van de aardbodem was weggevaagd, kreeg door de algemene vrolijkheid, die hij met deze uitspraak ontketende, nog een paar minuten extra. Zo is de Voorzienigheid dan ook wel weer, zelfs op een congres van het H.V.!

Vanuit de zaal gezien was het een echt pittig en plezierig congres in Utrecht. Goed en vlot georganiseerd – de organisatie werd zelfs door Tuinsteden West volledig goedgekeurd en dat is een reuze pluim! Stevige noten zijn er gekraakt, maar er is ook heel veel gelachen.

Tot slot de beloofde sfeer: die was bijzonder prettig en welwillend en ik ben er zeker van, dat alle deelnemers, net als ik, nog lang en met veel genoegen aan dit 15e congres van het H.V. zullen terugdenken.

HONGER, de ziekte van miljoenen

Ter gelegenheid van de Wereldgezondheidsdag 1963 heeft de Vereniging voor Internationale Rechtsorde een bijeenkomst georganiseerd te Leiden op 8 april jl., waar Prof. Dr. Ir. E. de Vries, rector van het Institute of Social Studies te Den Haag, sprak over bovenstaand thema.

Het probleem van de honger over de hele wereld wordt steeds nijpender. Door de verbetering van de medische zorg in de ontwikkelingslanden maken de typische volksziekten als malaria, cholera, pokken enz. naar verhouding nog maar weinig slachtoffers, met als gevolg een niet eerder geziene groei van de bevolking. De produktie van de voedingsmiddelen, die ook voor de oorlog al achter was, gaat steeds verder tekortschieten. Zo werd het langzamerhand duidelijk dat de ontwikkelingslanden niet gebaat zijn bij medische hulp zonder meer, en dat de hulpverlening een veel wijder gebied moet omvatten. De spreker legde hier sterk de nadruk op, omdat de intensieve samenwerking tussen de W.H.O. (Wereldgezondheidsorganisatie) en de F.A.O. (Voedsel- en Landbouworganisatie) van vrij recente datum is. Nog in 1957 werd op een congres van de W.H.O. in West-Afrika aan de bekende antropologe Margaret Mead het zwijgen opgelegd, omdat het om zuiver medische aangelegenheden zou gaan! Het rapport dat zij maakte over dit congres heeft de stoot gegeven tot het doorbreken van nieuwe inzichten. Ziekte staat niet los van de maatschappij waar zij heerst. Ziekte veroorzaakt honger, honger veroorzaakt ziekte. Slechts de samenwerking van medicus, land-

bouwkundige en socioloog kan de steunverlening doeltreffend maken. Hier verwees de spreker naar de boodschap van Dr. M. G. Candau, die ook in Mens en Wereld (6 april) verscheen is.

Volgens een schatting van de F.A.O. lijdt een 500 miljoen mensen aan een tekort aan kalorieën, dit is het zogenaamde kwantitatieve tekort. Maar daarnaast lijdt nog eens een miljard mensen aan een kwalitatief tekort in de voeding, voornamelijk aan eiwitten. De eenzijdige voeding met de gebruikelijke meelspijzen maakt de bevolking slecht bestand tegen ziekten en vermindert haar werkkraft.

De slechte lichamelijke conditie tengevolge van ondervoeding kan echter bij veranderde voeding sterk verbeterd worden. Ernstiger zijn de gevolgen voor de mentale capaciteiten. Bij een onderzoek in Johannesburg, onder leiding van Prof. Biesheuvel, is gebleken dat bij kinderen, wier moeder tijdens de zwangerschap, en die zelf gedurende de eerste levensjaren een tekort aan eiwitten hadden gehad, de hersenen waren beschadigd en minder goed functioneerden. Een dergelijke beschadiging kan door betere voeding op latere leeftijd nooit meer genezen worden.

Het beangstigende resultaat van dit onderzoek bewijst nogmaals dat de honger een complex is; de bestrijding zal zich moeten richten tot de gehele mens en zal zowel op landbouwkundig, medisch als opvoedkundig gebied moeten liggen.

C. M. Noest-Elenbaas.

IK denk er ZO over

Recht op sexueel leven

Mag ik nog even terugkomen op de beide railerend-denigrerende artikelen in Mens en Wereld d.d. 9/3/'63 over die van Dr. Rietdijk, van mevr. Meyer-Bannink en de 'blijkbaar klassiek goed bij zijnde anonyma? Hoewel de beide dames door haar collega „van vijftig jaar” en de heer v. d. Brink d.d. 6/4/'63 wat betreft inhoud (geen argumentatief) en vorm voldoende gecorrigeerd zijn, wil ik toch gaarne aanhalen wat ik dezer dagen als referaat ontleend aan The Lancet van 2/2/'63 in het Ned. Tijdschr. v. Geneeskunde aantrof, nml. het volgende, dat ik gemakshalve maar vertaal:

„Betreffende het inzicht van de Kwakers omtrent sexualiteit is de titel van een geschrift van 75 bldz. van diverse Kwakers, artsen, juristen, biologen, maatschappelijke werkers en leraren, allen vervuld van de nood der jongeren, die op de een of andere wijze hun weg moeten vinden in een woestenij bezaaid met

resten van wat eens heilig was. In geen onderdeel van het leven is hun dilemma meer klaarblijkelijk dan dat van de sexuele relaties en gedrag. Oorspronkelijk alleen gericht op de homo-erotiek zagen zij reeds spoedig zich genoodzaakt om het gehele onderwerp der sexuele verhoudingen te onderzoeken, in en buiten het huwelijk, wat beide sexen aangaat... Zij aanvaardden niet dat de woorden „Ik bemin je” alleen mogen worden gesproken wanneer een blijvende vereniging in het huwelijk wordt verlangd en mogelijk is en zij hebben geen dogmatische bezwaren tegen geslachtsgemeenschap voor het huwelijk.”

De Kwakers zijn zoals bekend vertegenwoordigers van een godsdienstig-humanitaire levensopvatting.

Men kan het met het bovenstaande eens zijn of niet, in elk geval is het geen vraagstuk, dat op de grappige wijze van de beide beminlijke dames afgedaan kan worden.

T. J. Eskes.

Nog een geluid over hetzelfde probleem

Met bijzonder veel interesse volgde ik de diverse artikelen, en reacties hierop. Vooral de laatste regels in de reactie van B. v. d. Brink deden mij weer terugdenken aan de uitgebreide discussie welke hierover ontstond in het blad *Verstandig Ouderschap* van de N.V.S.H. Hierin was sprake van het recht op een sexueel leven van ongehuwden, waarbij vooral ter sprake kwam de reden van het niet gehuwd zijn. Zelf weet ik maar al te goed dat dit niet een gemakzucht behoeft te zijn, vaak is het om bv. financiële, morele of lichamelijke redenen onmogelijk, of beter gesteld, zeer afraadbaar. Kan b.v. een jonge man met hoge verplichtingen t.g.v. een vroeg huwelijk, die zich zelf net financieel kan staande houden, een vrouw aan zich binden? Terwijl hij toch een grote behoefte heeft naar de sfeer van de kameraadschap van een vrouw. Hiermede bedoel ik niet het directe sexuele contact, doch veel meer het,

misschien het beste te noemen indirecte sexuele contact.

Het verwerpen en/of ontkennen van deze noden kan alleen gebeuren door mensen met een zeer onvolledig sexueel leven. Dit gebeurt vooral vaak door vrouwen die sexueel contact zien als een noodzakelijk iets om kinderen te krijgen, en een diepere zin hiervan, ellendig genoeg voor hun zelf, nog niet ontdekt hebben.

E. R. Swets

Zowel bij mannen als vrouwen heerst nog onttellend veel onkunde en vooringenomenheid over het begrip sexualiteit, en dus onnodige problematiek. Wij verwijzen nog graag naar het artikel in ons vorig nummer van dr. V. W. D. Schenk over Trimbos: Gehuwd en ongehuwd, en de uitgave van het N.G.C.: Opvoeding op het gebied der sexualiteit, verkrijgbaar bij het Centr. Bureau Hum. Verbond. f 1.50 op postrekening 304960 en men ontvangt dit boekje franco thuis. (Red.)

Kernwapens

Uit „Mens en Wereld” van 23 maart 1963 laat zich een aardige bloemlezing van meningen samenstellen.

Th. Ruijgrok zegt: in de zaak van de kernwapens geldt: „Wie niet voor mij is, is tegen mij”.

Van Praag vat samen uit de verklaring van Oslo: Het is noodzakelijk op te houden met denken in termen van zwart en wit...

Buber denkt: Geen weg is de enig ware.

De Boer heeft de vraag gesteld: Moet het Humanistisch Verbond zich uitspreken tegen het gebruik van kernwapens.

Van Praag schrijft: Laten (wij) wel bedenken dat zulk een uitspraak, als die mogelijk was, niet meer zou zijn dan een uitspraak: zo aangenomen, zo verklonken, zo vergeten.

Ik meen dat elk redelijk mens tegen het gebruik van kernwapens is. Daarmede zijn wij echter te midden van de historische situatie niet van dit probleem af. Wij hebben rekening te houden met anderen, die ons desnoods met kernwapens hun mening willen opdringen.

Daartegen baten geen krachtige moties, maar verdedigingsmiddelen, even krachtig als die van de aanvallers.

Tenslotte weer Buber: Niemand kan de weg van een ander gaan. Dat betekent voor mij: niemand kan mij de weg wijzen, die ik moet gaan. Ruijgrok spreekt van: de humanistische levensovertuiging, zoals die in onze beginselverklaring ligt verankerd. En verder, dat men blijk moet geven: de consequenties uit beginselverklaring no. 4 te willen trekken.

Niemand kan mijn weg gaan. Ik kan niet behoren tot een verbond, waarvan zijn leden menen dat er iets „verankerd” is in hun gezamenlijke beginselverklaring. Het is de mogelijkheid dat anderen, als eenling of als meerderheid, consequenties zouden willen trekken uit een beginselverklaring, waaraan ik me zou moeten houden, die bijv. mij weerhoudt lid te worden van het Humanistisch Verbond. Ik blijf daarom, met een zeer kritische blik op leden als de heer Ruijgrok, sympathisant.

H. Th. Bakker

Het klimaat

Ligt het bij het H.V. niet zo, dat er een bindende sfeer is van de „niet godsdienstigheid”. Tot nog toe een negatieve aanduiding voor een positief gevoel? In diepste wezen lijkt mij dit de oergrond van het H.V. Op die grond dus heeft het H.V. derhalve hetzelfde karakter als alle godsdiensten of sekten. Het lijkt mij dan ook heel goed mogelijk om eens een avondje met Mw de Vries-Wieringa en anderen een doodgewoon gezelschapsspelletje te doen.

Het is toch ook voorgekomen, dat men op weekenden of de laatste dagen van een zomerschool gezellig samen was (met o.a. spelletjes). Het Congres in Oslo begon met dans.

Dit ligt verre van de bedoeling om expansie en probleemstelling ter zijde te schuiven. Het zijn twee zijden van één medaille, de mens.

Mej. J. M. Blok, *De Bilt*

Onwaarachtig

In uw rubriek Kritisch Allerlei (M. en W. van 23-3-'63) las ik o.a. uw stukje over de advertentie van de Sudafrikaanse Lugdiens in de N.R.C. Ik vraag mij af of de manier waarop de zetter van de N.R.C. uw knipoogje verdient wel juist is, al getuigt het wel van iets meer ruggegraat dan de „sherry-journalistiek” van andere kranten.

Er zit voor mij iets onwaarachtigs in de houding van de N.R.C.; men accepteert de advertentie; men verdient eraan en probeert dan het resultaat tot 0 te reduceren.

Eerlijker, doeltreffender en consequenter zou zijn de advertentie te weigeren.

Mogelijk helpt dit meer (al zal het niet veel zijn) tot leniging van het rassenprobleem dan dit naar mijn smaak tweeslachtige gedoe.

M. Hovius-Broerse

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, H. A. Scheltes.

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50 buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

Uitspraak over excessen bij de ontgroening

Het verleden week in Utrecht gehouden congres van het Humanistisch Verbond nam met instemming kennis van een verklaring van het hoofdbestuur over de ontgroeningsexcessen.

Het keurt die excessen af wegens het gebrek aan eerbiediging dat daarin tot uitdrukking komt en spreekt verder uit dat de maatschappij door haar houding tegenover corpora en studenten geen aanleiding moet geven tot de gedachte dat dit soort menselijke omgang aanvaardbaar is.

Zeddam-Montferland. Voor een heerlijk rustige vakantie: **Pension „Wijde Blick“.** Volledig pension f 9,50 (incl.) p.d. Folder op aanvraag. Telefoon (0 83 45) 4 9 3.

Botterzeiltochten, 6 personen, **J. van Boven**, Schiermonnikoog.

Te huur zitkamer en 2 slaapkamers; gebr. van keuken. Vrij: vóór 13 juli en ná 17 aug. Douche aanw. Brieven Ds. Medenbachweg 6, Ermelo.

Wedn. 59 jaar algem. ontw., 2 dochters 27 en 18 jaar, mooie vrije woning, **zoekt kennismaking** met dame, zacht karakter. Brieven onder no. mei 1, aan het bureau van dit blad.

REDE EN RELIGIE IN HET HUMANISME

Is kortgeleden verschenen. In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15 x 23 cm. Omvang ca. 250 pagina's

PRIJS f 9,90

U kunt dit bestellen bij:

Centraal bureau Humanistisch Verbond
Oudegracht 152 - giro 304960 - Utrecht

Instituut voor Ademhaling- en Ontspanningsgymn.

Oefeningen gericht op gezondheid en ontwikkeling van lichaam en geest.
(Hatha Yoga)

Privé en in clubverband.

Puck van Waveren

Irislaan 3 Heemstede
Telefoon 0 2500-3 66 76

Mogen wij onze lezers nog eens attent maken op de volgende door het Humanistisch Verbond uitgegeven brochures?
U kunt deze verkrijgen tegen de er achter genoemde prijzen. (porti-kosten inbegrepen) door storting op girorek. 304960

Wat ben ik eigenlijk?	- 0.25
Dit wordt gedaan	- 0.30
Een verrassende ontmoeting	- 0.25
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	- 0.75
De dag ligt voor ons	- 0.35
Humanisme en opvoeding	- 0.95
Modern Humanisme	- 1.75
Beginsel en Doel v/h Hum. Verbond	- 0.25
De idee v/d Openbare School	- 0.60
Studiekosten	- 1.25
Echt en onecht in geloof en ongelooft	- 0.75
Humanisme en Rede	- 2.25
Humanistische Gedachten (2e druk)	- 1.25
Humanisme en Sociale Gerechtigheid	- 1.25
Humanistisch Vormingsonderwijs	- 0.50
Oorlog en Vrede	- 0.30
Openbaar en daarmee gelijk te stellen Onderwijs	- 0.30

Een volledige brochurenlijst wordt U op Uw verzoek gaarne toegezonden.

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Humanistische Stichting

Socrates

Oudegracht 152, Utrecht

Landdag Socrates

Op 12 mei a.s. zal op deze landdag het onderwerp:

„WETENSCHAP VAN DE OORLOG“

aan de orde worden gesteld.

Sprekers: Prof. dr. F. van Heek; Prof. dr. B. Landheer.

Voorzitter: Prof. dr. L. G. van der Wal.

Plaats: Conferentie-oord „De Tempel“ te Overschie.

Aanvang: 11.00 uur. Einde: 16.15 uur.

„De Tempel“ is bereikbaar met bussen van de W.S.M. van de stations Delft en Rotterdam af.

Vertrek stations: 10.30 uur. Vertrek „De Tempel“: 16.30 uur.

Kosten f 3,50 per persoon. Donateurs en contribuanten „Socrates“ f 1,25. Koffie en thee inbegrepen. Lunch f 2,75 (niet verplicht).

Aanmelding: Secretariaat Humanistische Stichting „Socrates“, Oudegracht 152, Utrecht. Giro no. 58.22.93. Telefoon 030-10163 en 29563.

Tijdige betaling per giro wordt op prijs gesteld.

De verzekeringsindex van alle INDEXBENADERINGS-polissen is thans gesteld op het indexcijfer 1962 van het C.B.S., zijnde 127 (1961 was 123),

Sinds 1958 zijn de verzekerde kapitalen verhoogd met 8,55% en in koopkracht gelijk gebleven. Wilt u hiervan meer weten, vraagt dan inlichtingen en brochures.

N.V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPIJ

STADHOUDERSKADE 1a. AMSTERDAM Telefoon 020-18 55 55

Het Humanistisch Opleidings Instituut roept gegadigden op voor:

opleiding Geestelijk Raadsman

Duur: De opleiding duurt twee jaar (begin: september 1963).

Tijd en plaats: De colleges worden gegeven te Utrecht, zaterdags om de veertien dagen van 14 tot 18 uur (vakantie van 1 juli tot 1 september).

Hoofdvakken: Humanistiek, filosofie, psychologie, paedagogie, groepswork, bijbelkennis, christendom, andere godsdiensten.

Vooropleiding: Middelbare schoolopleiding, verdere studie (ter beoordeling van het Curatorium).

Leeftijd: Tenminste 25 jaar.

Mogelijkheden: Na beëindiging van de studie bestaat de mogelijkheid om in dienst van een humanistische organisatie als Geestelijk Raadsman te worden te werk gesteld.
(Salaris, afhankelijk van leeftijd en werkkring ong. f 10.000 - f 18.000).

Onkosten: De volledige onkosten (boeken en reisgeld inbegrepen) bedragen f 350,- per jaar. Er bestaat de mogelijkheid tot reductie en vrijstelling.

Brieven: Gegadigden dienen zich schriftelijk (volledige inlichtingen) vóór 1 juni 1963 aan te melden bij het Humanistisch Opleidings Instituut, Oudegracht 152, Utrecht.